

Čínské lidové republiky v 1. ročníku střední školy. Bylo patrné, že i po probrání učiva o oblastech světa v prvním pololetí nebyli žáci vyzbrojeni dostatečným množstvím konkrétních představ a zásobou pojmů, a to především základních zeměpisných pojmů. Zvláště pak individuální rozhovory se žáky ukázaly, že žáci nemají dostatečnou zásobu konkrétních představ o zeměpisných jevech z nejbližšího okolí školy a že si při vyučování zeměpisu v národní škole nedostatečně osvojili základní zeměpisné pojmy. Zvláště nápadně se projevila poměrně malá znalost okolí školy u žáků obou tříd. A podíváme-li se do nynějších osnov a učebnic, vidíme, že ani nedávají učitelé čas a příležitost, aby soustavně vedl žáky k poznávání nejbližšího okolí.

Ačkoliv učitel školy A vyučoval o Čínské lidové republice 8 hodin vyučovacích a pracoval velmi úsporně, přece jen s velkou obtíží plnil úkol hodiny, daný připraveným textem. Ani v připraveném textu se nám nepodařilo dosáhnout správné redukce učiva. Bylo patrné že musíme věnovat ještě větší pozornost té míře učiva, které chceme v jednotlivé hodině probrat. Učitel musí učivo nejen vyložit, ale i po výkladu ještě zopakovat tak, aby žáci byli schopni vyložené učivo si osvojit. Nepřiměřeným jeho množstvím je především ohrožen výsledek práce učitele i žáků.

Úkol školských skupin Československého svazu mládeže při plnění školního řádu na školách III. stupně.

Dr. VOJTĚCH SLOUKA, Výzkumný ústav pedagogický, Brno.

Není snadné dobře plnit směrnice ŠŘ (školního řádu) ve škole. Na sovětských školách se vyžaduje „vážná, soustavná práce, aby Pravidla byla uvedena do každodenního školního života“ (2). U nás je to tím těžší, neboť máme ve školství ještě mnoho dohánět. Víme, na kom především záleží zdar této práce: na učitelích, protože on je hlavním činitelem ve škole. Ale pro školský život jsou též velmi důležité organizace žáků. Obzvláště závažná je jejich působnost u žáků starších, na III.

Velká pozornost, kterou učitel A věnoval práci s mapou, příznivě se projevila i v poznátcích žáků. Žáci neustále spojovali své poznatky se znázorněním na mapě a snažili se vyhledávat souvislosti a vztahy mezi zeměpisnými jevy.

Právě tak příznivě se odráží v zeměpisných znalostech žáků kreslení náčrtků, které nejen má procvičovat dovednost, ale přispívá i k pochopení, prohloubení a upevnění vědomostí. Zvláště odpovědi žáků školy B o monsunech a o zeměpisné poloze Číny jasně svědčí o tom, že zanedbávání této práce se žáky ve vyučování zeměpisu vede k horším výsledkům a že je stále nutno zaměstnávat nejen hlavu, ale i ruku žáka.

Sledovali jsme práci dvou učitelů, z nichž oba se snažili poctivě plnit úkoly svého předmětu. Zkušenosti, které jsme získali, a závěry, které jsme učinili, vztahují se sice ke dvěma třídám, k práci těchto dvou učitelů, ale souhlasí se zkušenostmi získanými při pozorování práce jiných učitelů. Tyto zkušenosti nám značně pomohly v práci na nových osnovách. Správnost závěrů z tohoto pozorování si nyní ověřujeme v posudcích, které vypracovali četní učitelé o návrhu nových osnov zeměpisu. Ukazuje se, že se zkušenosti většiny učitelů vcelku shodují se závěry, které jsme učinili.

stupni. Tam také úspěch ŠŘ záleží do velké míry i na tom, jak o jeho plnění bude příslušná organizace pečovat. ŠS (školské skupiny ČSM) se ujal tohoto úkolu s obvyklou počáteční ochotou. Jde o to, jak daleko tu došly a jaké jsou možnosti a vyhlídky pro jejich další činnost.

Úkoly ČSM na školách.

Po přechodných pokusech před únorem 1948 se i na našich školách III. stupně ustalovalo

organisování žactva ve dvou formách: v žákovské organizaci a v školských skupinách ČSM. Působnost obou organisovaných útvarů měla být podobná jako v Sovětském svazu. Učební osnovy z r. 1949 stanoví úkoly ŽO. Má pomáhat „po celý rok plnit vyučovací a výchovný úkol školy“ (7). Školským skupinám pak určují osnovy úlohu vedoucí. „Protože do ČSM jsou soustředěni zpravidla nejuvědomělejší žáci, je žádoucí, aby skupina ČSM žákovskou organizaci na školách vedla a při plnění úkolů jí pomáhala“ (7). K takovému správnému vedení se ŠS teprve zvolna dopracovávají. Z počátku nebyly silné počtem. A vadilo jim jednostranné pojmání úkolů. Z nesprávného chápání vedoucí úlohy se často stavěly příliš autoritativně vůči ŽO, ale též vůči učitelům a ředitelům. To byla doba známého „poručnickování a učitelování učitelů“ (3), doba „studentokracie“ (5). Ve svém působení se také ŠS soustřeďovaly víc na činnost kulturní a společensky užitečnou než na vlastní vyučování a výchovnou práci, ne dost oceňovanou. Konečně též prováděly ideové uvědomování, ale neúplně a nesoustavně. Tyto nesnáze se po některých stránkách ještě zvětšily ve školním roce 1949–50, kdy byl uložen a prováděn na školách hromadný nábor do ČSM. Svazáky se často stávali najednou všichni žáci ve třídě. Rozdíl mezi ŽO a ŠS se potom rušil, působnost obojích utvářel se nerozlišovala a ovšem ani dobře nevykonávala. Těmto počátečním nedostatkům se však vedení ČSM snažilo čelit. Jako hlavní úkol ŠS byla zdůrazněna péče o prospěch a dobré chování žactva. Tak se měla podporovat činnost učitelů ve škole a jejich autorita. Péče o vyučovací výsledky a pracovní kázeň se měla uplatňovat v oficiálně vedeném a široce založeném soutěžení v prospěchu. Ale taková prospěchová soutěž ukázala během školního roku více vad než předností. Proto se od ní upustilo. Rozhodl tak sjezd ČSM v červnu 1950 a zasedání ÚV ČSM v září 1950. Celá činnost ŠS byla vůbec postavena na novou základnu. Tak se překonávaly počáteční dětské nemoci a sjezdem 1950 měl ČSM vstoupit do nového, vyššího období svazácké práce. Dnes již pozbyly ŽO na ústavech své působnosti. Udržovaly se pouze ve třídách, a to jen tam, kde větší část žáků nebyla ve Svazu. Jinak tvoří ŠS třídní výbory a ty zastávají i činnost ŽO. Pevně je již stanoven a také správně se chápe cíl veškeré školní činnosti. ŠS vceiku pochopily, že dosáhnout dobrého prospěchu nejen u jednotlivců, ale u všech žáků, je jejich předním a nejvyšším úkolem. Ovšem splnit tento úkol nelze bez nové pracovní morálky a kázně. A tak i kázeň se stává stále více středem péče ŠS. ŠS tedy opravdu začínají být především pomocníky a spolupracovníky učitelů v jejich výchovné i vyučovací práci.

Organisační zjednodušení, vzniklé pominutím ŽO, je jistě přechodné. Neosvědčuje se, aby

byli hned členy ČSM i takoví méně uvědomělí žáci, kteří by se měli teprve pro členství získávat (nejsou dosud výjimkou). Je tu tendence k nápravě. Podle sovětského vzoru by se měl nábor do ČSM dít jednotlivě, obzvláště v první třídě by se omezil z počátku snad jen na bývalé funkcionáře pionýrské organizace. Pak ovšem musí mít ŽO takové oprávnění a takovou závažnost, jak stanoví osnovy. Musí pomáhat po celý rok plnit vyučovací a výchovný úkol školy, musí proto též organisovat prospěšnou práci žactva a zejména přidělováním odpovědných funkcí vychovávat žáky k účasti ve veřejném životě. Tak se vykoná zároveň příprava na členství v ČSM, které se plně a hromadně uskuteční až v nejvyšších třídách. Při plnění těchto závažných úkolů ŽO musí ovšem, jak stanoví osnovy, pomáhat a vést nejuvědomělejší žáci, kteří jsou už v ČSM organisováni.

ČSM v péči o kázeň žactva podle ŠŘ.

Tato činnost, již se ŠS ujaly opravdově, není ovšem bez překážek. Je to přirozené. Od února 1948 prošla škola, zvláště na III. stupni, teprve částí vývoje k nové výchově opravdu socialistické. Stále ještě působí přežitky a předsudky z minulosti, a to u žáků i učitelů. Ještě dnes jsou vedle většiny studentů s novým socialistickým smýšlením i žáci, kteří se řídí zděděnými předsudky kapitalistického období, psychologii úzkého sobectví nebo vlivy tmářství. Nemají proto porozumění pro nové poměry, jsou k nim neteční, někdy ještě i nepřátelští. Hromadným nábořem se dostali i do ŠS. Tyto zaostalé žáky je nutno teprve pro socialismus získávat. Při snahách studijních musí skupiny ČSM ještě svádět tento boj o duši mladých lidí na školách.

Ani mezi učiteli, kteří se celkově stávají obětavými pracovníky pro novou socialistickou výchovu, nedovedli se ještě někteří zcela vymanit z vlivu starých předsudků a začlenit do nové doby. Vedoucí jednoho gymnasia (v nedávné zprávě) podal příznačný obraz profesorských sborů po té stránce. „Nejkladnějším typem“ jsou mu učitelé, kteří mají zájem o žáka též mimo vyučování. Působí potom zdařile na studující v duchu nové doby, jsou jim opravdu spolupracovníky. Ale někteří profesori pracují se žáky jen v hodině. Uplatňují při tom jen úzkou odbornost a stále je jim blízký bývalý t. zv. „nepolitický postoj“. Jejich zájem o žáka přestává okamžité, jakmile vykročí ze třídy. Jsou snad největší brzdou pokroku na škole. Vystupují ovšem také ještě profesori zcela „ze starého světa“. Nedovedou se vůbec sblížit se žáky, „pokládají již za újmu na svém dobře pěstovaném pohodlí, když je žák „obtěžuje“ třeba jen o přestávkách nějakým dotazem“. „Nechápu také potřeby a zaměření dnešní doby a velmi žárlivě sřeží svou hodinu, aby ji nějaký žák zásahy nerušil.“ Tato povýšenost, „tato stará rakouská profesorská manýra“ je

ovšem už jen ojedinelým výstředkem, ale i tak rychlejšímu postupu vpřed neprospívá.

O **přímé udržování kázně** mohly ŠS při těchto nesnázích u žactva i učitelů pečovat v mnohých, rozmanitých projevech spíše příležitostně a neúplně. Bylo třeba pro tyto výchovné snahy zákonitě podpory. Školní řád takovou oporu poskytuje. Dosavadním výchovným snahám dává pevný, stálý a soustavný podklad i směr. Z dosavadního mnohostranného úsilí o nový život ve škole by mohl učinit jednotné hnutí. Nová kázeň, o níž se dosud jen usiluje, by se tak s oporou ŠR mohla již státí opravdu věcí cti a převládajícím životním způsobem u žactva. Organizace žáků musí pomáhat učitelům, aby se ŠR takto uplatnil. Vedení ČSM se také staralo svými pokyny o působnost ŠS v tom směru. Jak se jeho pokyny uskutečňovaly?

Účinně, ba převratně může působit nový ŠR nikoli jednotlivými směrnicemi samými, nýbrž základním pojetím, z něhož směrnice vycházejí a v němž mají svůj smysl a své oprávnění. Třeba tedy především objasnit a vyložit toto pojetí. A tak u nás velmi záleží na takovém výkladu. Péče o theoretické uplatnění ŠR musí již předem intenzivně působit vedle snah o jeho aplikaci na praktický život.

Poučování o kázni podle směrnic školního řádu.

Při výkladu základního pojetí ŠR jde o to, aby žáci pochopili své nové postavení, jež jim společnost na škole zabezpečuje; aby z celého „ducha a smyslu nového řádu poznali, že se mají stát významnými a odpovědnými spolupracovníky na společném díle v celém školském i společenském snažení“ (4 a). A tak jim směrnice mají být vysvětleny jako cesta k soudružské pomoci společnosti v jejím velkém úkolu, v budování socialismu, a nikoli jen jako prostředek k udržování pořádku; mají se žákům předkládat jako mravně zdůvodněné normy pro veškerou vyučovací a výchovnou činnost a nikoli jako pouhé disciplinární předpisy. Samozřejmě se mají potom žákům stát v novém ŠR požadavky nového pojetí práce jako tvůrčí a radostné služby celku; požadavky nového, přátelského poměru k učitelům, kteří mají být jejich rádci a pomocníky; požadavky nového, družného vztahu k ostatním členům společnosti jako ke spolupracovníkům.

Uvedení školního řádu.

Tento převratný význam ŠR měl být zdůrazněn, již jak byl ŠR zaváděn na školu. Měla to být událost nová ve všedním běhu dní, událost významná. Měl to být jakýsi svátek školy, jakýsi slavnostní vstup na cestu nové výchovy, který měl v zápasech s přežitky minulosti rázem povznést výchovnou úroveň. Byly proto vydány pokyny, aby se nový ŠR uváděl jako

obecná, hromadná akce vysoce závažná. I tu vedení ČSM určilo činnost funkcionářů ŠS a připravilo ji ve zvláštním školení. Také se jim dařilo dobře uvést školní řád, a to především tam, kde našli oporu u svých učitelů a mohli dobře navázat na jejich výklady. Někde však profesori sami ještě nepochopili a nepřijali směrnice v ceím jejich významu. Především si neuvědomili, že jsou také výzvou pro ně. Měly jim být podnětem, aby zrevidovali své dosavadní jednání ve škole; aby z něho učinili výraz pravé socialistické morálky a kázně a aby sami byli vzorem a příkladem žactvu. Neprojevili vždy takovou opravdovost a i po uvedení ŠR setrvali při předěším nedokonalém způsobu jednání. Úvodní jejich výklady potom vyzněly hluše a nepřesvědčivě. Svazácký učitel, důvěrník na jednom brněnském gymnasiu, si stěžuje: „Jak mohla zaujmout ‚přednáška‘ našeho třídního o novém ŠR? Zdůrazňoval a oceňoval v ní nový poměr k práci, ale sám nebývá ve svých pracovních výkonech vždy dost snázivý a přesný; doporučoval kolektivní družnost, ale sám vystupuje uzavřeně, povýšeně a protežováním ‚vyvolených‘ maří žákovské společenství; zdůrazňoval a ukládal žákům zdvořilost v chování, ale na pozdrav žáků sám mnohdy sotva odpoví; nezajímá se vůbec o rodinné poměry žáků, ale o nutnosti dobrého poměru k rodičům žáky přesvědčoval. Po přednášce ovšem své chování nijak nezměnil.“ — Chybou tohoto učitele i učitelů podobně chybujících je ovšem, že nevnikli do ducha a smyslu nového řádu, že nechápou jeho směrnice v jejich pravém pojetí. Vidí je příliš úzce jako samozřejmě předpisy, jako by byli ve své odbornosti nad takové „malíčkosti“ povzneseni. Proto se na příklad na jiném brněnském gymnasiu nepodařila soutěž ve správném chování žáků při vyučovací hodině. Soutěž pořádala ŠS jako doplněk k uvedení ŠR. Z profesorů při této soutěži někteří děkovali žákům, kteří je při příchodu a odchodu zdravili povstáním, stárali se o slušný zevnějšek a čistotu žáků, nepřipouštěli vyrušování v hodině ani nepoctivost v práci atd. Ale jiní si po celou dobu těchto stránek chování u žáků sotva povšimli. „Zdálo se jim snad, že to není jejich věcí, že jim stačí, když si odučí své,“ stěžoval si svazácký funkcionář. Nebyli potom ovšem takoví učitelé skupinám Svazu ani příkladem, ani dobrými pomocníky. Nepochopení směrnic v jejich základním pojetí projevili někteří učitelé i jinak. Viděli v nich jen disciplinární předpisy a vítali je jako dobrý zákonitý prostředek k přímým zákrokům proti nekázní. Tak si vykládali nový ŠR a budili pro něj potom ovzduší strachu a nedůvěry. Na odborné škole v Brně hrozil za takového pojetí ŠR jakýsi policejní režim. Zákroky proti neplnění řádu byly opravdu strohé. (Funkcionář Svazu byl násilně odtržen od telefonu, aniž mohl sám rychle hovor zakončit, neboť právě zazvonilo a po zazvonění musí být každý žák na svém

místě.) Proti takové strohosti se ovšem ozvali někteří členové sboru i vedení ČSM a vzájemným rozhovorem se věc urovnala.

Občasné nepochopení učitelů tedy ztěžovalo někdy SS jejich úkol: uvést vlastním výkladem nový řád. Ale mnohdy si SS samy plnění tohoto úkolu nespřávně ulehčovaly. Stalo se, že se vůbec k takovému výkladu nedostaly a ponechaly jej učitelům. A když ani učitel neměl dost porozumění, dopadlo to špatně. Tak na př. třídní profesorka přečetla jednotlivá ustanovení ŠR zběžně, se stručnými a napomínavými komentáři, a žáci potom musili psát úlohu na thema „Jak se mám chovat“. Nepracovali ovšem s radostí. Jinak o ŠR a o jeho významu nebyli informováni. Takové opominutí u SS bylo však výjimkou. Jinak školní řád samostatným výkladem na svých zvláštních schůzkách vskutku uváděly. Jak živé a podnětné byly tu diskuse, v nichž si žáci navzájem vytýkali chyby a ujasňovali nový způsob práce! Ovšem nestačila pak schůze jedna. Ale mnohde se při uvádění ŠR neubránili formalismu. To je známá vada, která ohrožuje každou práci. I ve vedení Svazu se s ní zápasí. Stále ještě se vyslovují stížnosti, jak nedokonale se na školách řídí práce skupin. Vedoucí místo osobním záhahem vyřizují věci „korespondencí od stolu“ a zavalují svazácké činitele administrativní prací. Jsou to známé poklesky a u vedoucích SS na ústavech je odpor proti „papírové vojně“ shora. Právem. Pouhé písemné ukládání úkolů podněcuje vedoucí SS, aby plnili úkoly také jen „papírově“, formálně, jen aby se zachoval předpis. Tak se mnohde odbyvalo i uvedení ŠR. Jak bylo uloženo, seznámil funkcionář žáky za jednu hodinu se školním a také se zkušebním řádem. Opravdu pak vše zařídil tak, aby úloha byla za hodinu zcela skončena. Omezil se jen na pouhé přečtení směrnic s řídkými poznámkami. Nezdůraznil, aspoň stručně, pravý ethický význam celého řádu. Nedal tak podnět k tomu, aby posluchači kriticky a sebekriticky hodnotili své dosavadní chování, aby ukazovali na vlastní nedostatky v kázní při vyučovací hodině, při zachovávaní čistoty a pořádku, v poměru ke spolužákům, učitelům i k ostatním členům společnosti. Po pouhém přečtení směrnic nebylo často opravdových rozhovorů. Pokud se diskuse konaly, zabývali se v nich studující jen věcmi vedlejšími. Tak se na mnohých ústavěch rozvíjely debaty o otázce kouření. Nebo také podněcovalo k výměně názorů ustanovení, že žák odpovídá škole za své chování i v době prázdnin. Tak povšechné a nedokonalé uvedení ŠR nemělo arci žádoucí ohlas. A když zůstalo izolovanou akcí a organizace žáků se k výkladu ŠR nevrátila, minulo se zcela s účinkem. Opravdové byly snahy o uvedení ŠR na brněnské odborné škole. K úvodnímu výkladu připojili vedoucí ČSM i cvik v plnění ŠR. Věnovali tomuto cvičení týden. Ráno vždy oznámili v rozhlase ty směrnice (obsahem příbuzné), jimiž se měla věnovat zvláštní pozor-

nost toho dne. Potom byl podán jejich výklad — profesor o nich v rozhlase krátce rozmlouval se dvěma funkcionáři Svazu. Po celý den pak prováděly třídní výbory příslušnou přísnou kontrolu. Také na chodbách se objevily podnětné obrázky: heslo ŠR a při něm vhodná ilustrace. Rozprava o výsledcích se konala až po skončení celé akce. Ukázala, že tu žáci nepochybně prožívali ŠR jako ustanovení, které naznačuje cestu k novému, lepšímu způsobu života ve škole. Proto také se jejich chování pronikavě zlepšilo. Ovšem nevytrvali na tomto stupni zdokonalení. Jejich akce se pro přílišné časové omezení málo přiblížila sovětskému příkladu a nakonec sdílela osud všech těch vzorných týdnů, nepůsobila trvale. A přece musí ŠR i po svém uvedení být stále předmětem pozornosti. Vedení Svazu to též SS ukládá. V dopise ÚV ČSM o plnění ŠR na školách III. stupně se výslovně zdůrazňuje, že se nesmí ŠR „stát záležitostí jedné besedy, nýbrž náplní kampaně, která bude probíhat až do konce školního roku“. Musí se při ní „vyzvedávat význam ŠR soustavným přesvědčováním a vysvětlováním tak, aby přešel do krve a morku všech žáků“. Tu ovšem je nutné působení stále a nikoli nějaká časově omezená „kampaň“. Jde jen o příležitost k takovým soustavným výkladům. Mohou ji poskytovat jen přímé a opakované zásahy do jednání žáků. Směrnice školního řádu jsou tu pak měřítkem a může být tak vhodně zdůrazňována jejich důležitost.

Zásahy do jednání podle směrnic školního řádu.

Abyste žáci prakticky dospěli výchovou k dokonalému chování, je třeba do jejich jednání zasahovat denně, v jejich každodenní činnosti. Výchova k uvědomělé kázní se musí stát organickou a neodlučitelnou součástí i každé vyučovací hodiny. Význam ŠR lze tu však jen připomenout: Rozvést jej a zdůvodnit je možné teprve tehdy, když se při zásahu do chování též hodnotí celá činnost.

Vzorné týdny.

Takové hodnocení se dalo především při t. zv. vzorných týdnech. Pořádaly se již dříve a po uvedení ŠR je vedení ČSM doporučilo na posilu jeho plnění. Celkem však málo poskytl ony klady, které se od nich očekávaly. Známé průběh takových vzorných týdnů. Chápu se jen jako ojedinělé, izolované akce. Podaří-li se vykázat při nich okamžitý dobrý výsledek, pokládá se jejich úkol už za splněný a trvá se — s ulehčením — zase věnuje starému „nevzornému“ způsobu života. Školní řád a jeho význam nebývá při tom náležitě zdůrazněn. Poskytuje se sice opakovaná příležitost připomenout jej, aplikovat, i při závěrečném hodnocení se často podá jeho širší výklad, ale protože akce je pořádána jako zvláštní, nezaručuje se tím ani nevytvoří jeho trvalá působnost. To se může stát, když se do chování zasahuje hodnocením trvale a pravidelně.

Pravidelné prověrky.

Některé ŠS dospěly k takovým zásahům již před uvedením školního řádu. Pořádaly pravidelně třídní shromáždění a na nich se hodnotila školní činnost celé třídy za uplynulou dobu. Činily se pak potřebné zákroky. Dály se i předtím při disciplinárních poklescích, při pracovní nezádnosti, ale ojedinelé a málo účinné. Pravidelná shromáždění umožnila jejich soustavné uplatnění. I jinak se osvědčovala. Na brněnské odborné škole si je chválili proto, že vůbec umožňují třídnímu učitelovi „stálý a těsný kontakt se třídou“, takže nemusí potom různým otázkám „věnovat čas, určený vlastnímu vyučování“. (I do Učitelských novin [č. 3] o tom napsali.)

Po uvedení ŠŘ doporučilo krajské vedení Svazu v Brně pravidelná třídní shromáždění týdně všem školám III. stupně v kraji, a to běžníkem, který vydal Kroužek pro organizaci mládeže při KPS v Brně dne 26. dubna 1951. Označuje v něm takové pravidelné hodnocení jako týdenní pracovní prověrku a určuje jeho cíl a postup. Prověrku se má zajistit co nejlepší využití vyučovací doby (u profesorů i žáků), mají se jí odstraňovat závady, které brzdí práci ve škole, a „podepřít činnost ČSM v zaměření na pomoc škole“. Proto se doporučuje na ní zjišťovat, jak aktivně a ukázněně podporovali žáci vyučování i celou školní činnost vždy v uplynulém týdnu, a ze zjištění vyvozovat důsledky. Při tom se měla kolektivně posuzovat pracovní morálka v jednotlivých předmětech, vzájemná pomoc žáků při přípravě na vyučování, příprava sama u jednotlivých žáků, plnění pracovního plánu, docházka do školy, případy „narušené kázně“ (napovídáním, opisováním, nedbalostí v práci i jiným špatným chováním). Předmětem pozornosti na prověrkách měla být též „výchovná a vyučovací práce učitelova“, aby se zjistilo, „jaký poskytla přínos k výchově socialistického člověka“. V této směrnicí, je zrovna vhodně a šťastně formulované, se zdůrazňuje právo žákovského kolektivu podávat zlepšovací návrhy pro práci ve škole. Postup jednání na prověrce má řídit předseda třídního výboru, avšak za přítomnosti třídního profesora (nebo i jiných profesorů ze třídy). O schůzi má člen třídního výboru pořídit zápis a ten se pak odevzdá řediteli školy. Ředitel vyvodí ze zápisu „pedagogické závěry“ a projedná je s příslušnými činiteli ihned nebo též na pedagogické poradě.

Tyto doporučované prověrky se na ústavech hodně zaváděly a celkem vyhovovaly. Podívejme se na jednu z nich do IV. třídy brněnského gymnasia. Předseda třídního výboru začíná jednání tím, že dává přečíst některou směrnicí ze školního řádu a podněcuje rozpravu o ní. Je to dobrý začátek a děje se na návrh třídního profesora. Diskuse se neomezuje ovšem jen na uvedené pravidlo, přihlíží se při

ni i k ostatnímu a celkovému chování. Velmi často se zaměřuje k potírání nepoctivosti v práci (napovídání, opisování). Také jiné přeštky, pokud se udály v uplynulém týdnu, se posuzují. Po tomto úvodním jednání mají slovo referenti pro jednotlivé předměty (jsou na ústavě určeni). Ve své zprávě konstatují, jak se plnil pracovní plán za uplynulý týden, a ukazují obzvláště na spolužáky, kteří v té době projevili špatný prospěch. Žádají od nich sebekritiku. Přiznání postizených se přijímá s velkou pozorností. Udávají různé důvody svého nezdaru: příliš se dali svést svými (mimoškolními) zálibami, špatně si rozdělovali čas, také se jim někdy zdá, že nemusili mít neúspěchy, kdyby postup při zkoušení nebo i při probírání látky byl býval jiný. Všechny jejich důvody se rozebírají v kolektivní živé diskusi. Zjistí-li se vina v posuzovaném, dostává výtku, napomenutí a musí slíbit nápravu. Zvláště pozorně se posuzuje návrh na zlepšení vyučovacího postupu. Oštko je zamítnut, když se v něm zjistí jen výmluva posuzovaného. Najde-li však souhlas u kolektivu, je zapisovatel vyzván, aby jej zaznamenal. Při veškerém hodnocení se u funkcionářů ŠS uplatňuje vždy přísnější měřítko.

Takové prověrky — na jiných ústavech zachovávali při nich různě odlišný a celkem méně promyšlený postup — byly vždy kladným příspěvkem ke školní práci, jen když se dály opravdově. Kritikou a sebekritikou se na nich vytvářelo veřejné mínění jako kontrola a zlepšovací síla celé školní činnosti. Po mnohých stránkách tak pomáhaly a mohou pomáhat.

Hodnocení vedoucích ŠS školní práci takto značně prospívá. Vede četné školní pracovníky ČSM k tomu, aby — podle sovětského vzoru — dávali svou ukázněnost v práci i v ostatním chování příklad všem ostatním žákům. Na některých ústavech se vedoucí ŠS zavazovali k práci opravdově, bez nepoctivosti, bez napovídání, opisování — a závazek plnili. Škoda, že to ještě není zjev obecný. Všude se ještě nedaří dobrý výběr funkcionářů pro ŠS. Nesnáze z minulých let se po této stránce sice již značně zmenšily, ale ještě nebyly úplně překonány. V mnohem menší míře se již stává, že právě nejschopnější žáci odmítají vedoucí činnost v kolektivu a setrvávají v povýšené individualismu nebo že neberou svou funkci vážně. Ale ojedinelé se takové případy, zvláště ve vyšších třídách, stále vyskytují.

Hodnocení pracovní kázně u žáků přispívá rovněž k zlepšení školní činnosti. Na prověrkách se vytýkají a posuzují příčiny pracovních neúspěchů. Nejčastěji se ještě stále nacházejí v přežitcích starého „študáctví“ s neoprávněným poměrem k práci. Proto je boj proti pracovní nepoctivosti, proti napovídání, opisování stále tak těžký. Ani tam, kde se již po této stránce mnoho zlepšilo, není vítězství nad těmito vadami jisté. „Jakmile jde do tuhého, jakmile se píše obtížná kompozice z angličtiny,

odhodí se vše, čeho jsme v boji proti opisování — již domněle definitivně — dosáhli, a všichni „ohrožení“ pracovníci upadají do starých zlovyků,“ stěžuje si uvědomělý funkcionář ŠS.

Vedle starého „pracovního stylu“ se na prověrkách nacházely i jiné příčiny neúspěchu ve studiu. Příčiny hlubší a složitější. Tkvěly ve způsobu života mimo školu a v rodině. Vedoucí ŠS na brněnské odborné škole seznamoval se s mimoškolními poměry odcházejících žáků důkladněji teprve při rozhovorech pro kádrový posudek. Byl překvapen zjišťovanými skutečnostmi. „Jak jsme si bez těchto znalostí málo rozuměli, jak jsme mohli mnohde pomoci k lepšímu uspořádání mimoškolního života.“ Usiloval potom o pravidelné provádění prověrek již od první třídy. Je nutno opravdu pečovat o „režim dne“ u žáka, má-li se u něho dosáhnout dobré pracovní kázně. Tu musí ŠS navázat styky s rodiči. Dosud se tak děje zřídka, ale vývoj spěje k takové spolupráci a vyžaduje jí.

Mnohem lépe si umějí ŠS poradit s častější příčinou studijního neúspěchu — se slabší chápavostí žáka v tom nebo onom předmětu. Dobře již znají cenu doučování. A zařizují — na prověrkách a schůzích — tuto pomoc slabším žákům různě. Vedoucí žák má svého stálého svěřence nebo poučující hromadněji. K doučování se využívá delších přestávek, nejčastěji však doby po skončení vyučování. Doučuje se i v bytě. Školní řád přinesl povzbuzení a posilu také těmto snahám. Ale ještě z nich neučinil — podle sovětského příkladu — hnutí proti propadání žáků.

Zlepšovací návrhy žáků při prověrkách byly též kladným přínosem pro školní práci. Žáci se při nich řídili ministerskými pokyny, v nichž se pravi: „Školská skupina ČSM má právo podávat řediteli návrhy, jak práci školy zlepšit. Ředitel je povinen tyto návrhy projednat na poradách učitelského sboru za účasti zástupce výboru školské skupiny.“ (Věstník MŠVU z 20. 1. 1951, roč. 7, seš. 2.) Spolupráce žáků s učiteli se tu celkem osvědčila. Pravda, při zdůvodňování návrhu se žáci ještě ojediněle klonili ke starému způsobu „mistrování“ vyučujících, ale přítomný třídní profesor a zpravidla i žákovský kolektiv je vždy hned odkázali do správných mezí. A tak se návrhy na zdokonalení vyučovacího procesu předkládaly celkem s porozuměním a taktem. Vyřešila se tím leckterá nedorozumění mezi učitelem a žáky. Vznikala nejčastěji u profesorů na škole nově ustanovených, ale někdy též u takových učitelů, kteří se ještě nedovedli zcela vymanit ze staré povýšenosti nebo z izolované odbornosti. V tomto případě pomáhaly prověrky překonávat přežitky, který je pro socialistickou školu zvláště škodlivý. Učitelé, kteří již dovedli pracovat v plné shodě s žáky (je jich velká většina), dorozumívali se o způsobu práce stále a nedávali tak svou činností podnět k zlepšo-

vacím návrhům na třídních schůzích. Tento žádoucí stav nastane jistě všude, až se cele zlepší vztah mezi učiteli a žáky. Pokud dnes vedou návrhy žáků k takovému zlepšení, mají ještě své oprávnění, zcela nepřípustné by ovšem byly, kdyby se z nich stala kritika profesorů.

Posudek chování žáků na prověrkách má též velký vliv na zlepšování školní práce. Příležitostně kázeňské zákroky se dály ovšem v organisacích mládeže i předtím. Na pravidelných shromážděních se však z opravdového hodnocení stával trvalý působivý výchovný prostředek. Obzvláště když byl uveden ŠR, byl v jeho směrnicích podklad k pravidelnému a systematickému zdůrazňování významu správného chování. Využívalo se ho a ŠS dosahovaly zlepšení u jednotlivých provinilců. S úspěchem se tak napravovaly i případy hromadně nekázně ve třídě. Starý učitel ve své dobrotivosti a slabosti budil málo vážnosti u žáků a pokleslá kázeň v jeho hodinách se stávala zjevem takřka obvyklým. Vedoucí ŠS projednávali podle směrnic ŠS případ v živých rozhovorech na prověrkách, shodli se s žáky na nápravě a také jí dosáhli.

Důležitost pravidelných prověrek pro celou školní činnost je zřejmá. Žákům se při nich dopřává, aby se z vlastního popudu stávali pomocníky ve výchovné a vyučovací práci školy. Sami mohou soustavně rozhodovat o vlastní kázní v práci i v ostatním chování. Je nepochybné, že tato samostatnost jim udělená, že tato odpovědnost na ně vložená může je povznášet od malicherného starého „študáctví“ k velké úloze budovatelů socialismu ve škole. Tam, kde prověrky brali opravdově, dali se na tuto cestu. Ale zůstávají stále na jejím počátku. Někde dokonce s původních snah slevili. Zmíněný brněnský ústav též po nějaké době upustil od úvodního probírání směrnic ŠR na třídních schůzích. Někde již od počátku zařizovali prověrky nedokonale a spíše formálně. Spokojovali se pouhým chvatným zjištěním, do jaké míry se probralo učivo. Vlastní hodnocení, jestliže se k němu vůbec dostali, odbývali jen povrchně. Nejčastěji se tak dalo tam, kde i třídní profesor, přítomný na prověrce, měl velmi naspěch.

K tomu, aby se ŠS zbavily těchto nedostatků a prověrky rozvinuly v silný výchovný prostředek, potřebují náležitě opory. Měly jí dosud málo. Žákům již nestačila instituce pouze jednoho učitelského důvěrníka, vyžadovali, aby všichni členové sboru — především ovšem třídní učitelé — udržovali stálý styk se ŠS. A očekávali také víc opory od vedení Svazu (okresního, krajského). Rádi od něho přijímali směrnice pro svou činnost, ale vedle toho potřebovali, aby se ve stálém styku s vyššími vedoucími ustavičně sledovalo, kontrolovalo a řídilo uskutečňování směrnic v praxi. Dosud však takového míst Svazu je na školách málo. Vysvětlíme si pak, proč i dobří svazáci pra-

čovníci ve svých snahách nepokračovali nebo ochabovali — v trvalé, drobné, každodenní výchovné práci byli ponecháni sami sobě.

Zákovské knížky.

Je jisté, že po uvedení nového ŠŘ zesílily snahy o lepší, ukázněnější chování, obzvláště tam, kde se dovedli o jeho směrnice opírat při pravidelném, systematickém hodnocení. Vydatnou pomocí byly tu zákovské knížky. Pro žáka znamenaly opravdu nový, účinný podnět k ukázněnosti. Záznamem v nich bylo uvedeno a zdůrazněno jeho úsilí v práci i v ostatním chování tak, že se stávalo předmětem veřejné pozornosti a společenského zájmu. To vedlo žáka k větší bdělosti a odpovědnosti a leckde i nahrazovalo přesvědčivý výklad školního řádu. Žáci si svých knížek vážili. I jejich vnější úpravě věnují pozornost, a to i takoví studenti, kteří jinak nevykalkulovali uvědomělosti a svědomitosti. Mladší žáci prožívali odpovědnost, kterou zákovská knížka budila a udržovala, především vůči rodičům. Starší žáky pobádala více ušlechtilá ctižádost, aby měli „čistý štít“, když se výsledky jejich snah stávaly všem přístupnými, a také aby dílo samo, uvedené přehledně v knížce, bylo pokud možno bez vad. U některých uvědomělých studentů rozhodovala i radost z toho, že dobrými výsledky svého úsilí prospějí celku. Takovým pomocníkem udržování kázně v práci i v ostatním chování jsou zákovské knížky nejvíce na gymnasiích. Dosud se však nevžily na odborných školách, obzvláště starší posluchači tam jejich význam nedoceňují.

Péče ŠS o uvědomělost žactva, nutnou pro udržování kázně. Pro splnění ŠŘ je nutné žákům vysvětlovat jeho směrnice a zasahovat též podle nich přímo do jejich chování. Nemohlo by však být toto výchovné a kázeňské působení pevné, trvalé a účinné, kdyby se nezdůvodnilo potřebami a motivy, které plynou ze zákonitosti celého společenského života a vývoje. Je třeba zdůrazňovat, jak nezbytné je chování podle ŠŘ, jak má být jiné, lepší než ve staré škole, a to pro nový socialistický řád, ale zároveň se musí vysvětlovat i tento řád sám, jeho nutnost, oprávněnost, jeho povaha. Musí se tu ovšem postupovat podle zásad vědeckého socialismu, vrcholného stupně poznání, a ukazovat, že nový řád je zákonitým vývojem stupněm vyšším, že tedy má nutně nad překonaným kapitalistickým zřízením převahu po všech stránkách, v životě hospodářském, společenském, kulturním. Z tohoto ideového uvědomování vyplývá nové pojetí vlastnictví. Je třeba je vyvodit, je třeba tvořit a posilovat přesvědčení, že jako budovatelé socialismu můžeme navazovat na slavné revoluční a demokratické tradice našeho lidu, že tak musíme být hrdí na naši velkou minulost i kulturní vyspělost a skoncovat s nepravdou o naší malosti (4c). Toto ideové a vlastenecké uvědomění poskytuje ty „široké perspektivy“,

to hlubší vědecké a mravní zdůvodnění, jež potřebuje každý opravdový člověk pro své jednání a chování. Proto je i ve škole při výchově, při vštěpování směrnic ŠŘ úkolem zásadním a rozhodujícím. Jisté že plní tento veliký úkol především učitelé svým pokrokovým zaměřením ve vyučování i v celé školní činnosti. Zcela účinnou se však stane tato uvědomovací práce teprve tehdy, až ji sami studující přijmou za svou. Podle známých slov presidenta Gottwalda je politická, ideová a mravní výchova „první stránkou“ celého úkolu ČSM na školách (3).

Vedení ČSM se také uvědomovací činnosti na školách ujal a zorganizoval ji podle promyšlených, obecně závazných směrnic. Podle nich bylo východiskem celé uvědomovací akce t. zv. základní školení na členských schůzích skupin ČSM podle určených osnov a temat. Provádělo se již od počátku činnosti ŠS, ale nedostačovalo. A tak se při něm, podle direktiv z vedení, rozvinul od počátku školního roku 1950—51 t. zv. výchovný rok. K základnímu školení se připojila soustředěně a soustavně plánovaná činnost politických kroužků, kroužků čtenářských a kulturních souborů. (Dodatečně přidalo vedení Svazu k akci t. zv. „drobné formy výchovné práce“, v nichž se měla uskutečňovat činnost žáků ve volném čase.) Všechny tyto akce měly rozhodněji přispět k uvědomovací práci, neboť dosavadní, spíše jen politické a úzce zaměřené poučování v základním školení doplňovaly uvědomovací působnosti všestrannější a bohatší. Prováděly se skutečně ve velkém rozsahu.

Nejdůležitější jsou politické a čtenářské kroužky zároveň se základním školením.

Základní školení bylo myšleno jako kolektivní, masové působení, které mělo povznášet k větší uvědomělosti všechny členy. Volila se pro ně, jak známo, témata aktuální a vhodná. Věnovala se péče jeho přípravě. A mělo úspěch všude tam, kde vedoucí školení měl dosti iniciativy a témata též samostatně rozváděl. Ale na mnoha ústavech činovníci, kteří školení prováděli, spoléhali se příliš na doporučené direktivy a sdělovali je bez vlastní iniciativy. Školení mělo potom ráz oficiálních povinných výkladů a bylo také tak přijímáno. Tu především škodil neblahý formalismus. Zaviněn byl též nedostačným stykem vedení Svazu se ŠS. Vedení Svazu se dobře postaralo o příslušné směrnice, avšak méně péče věnovalo jejich uskutečňování v praxi.

Činnost politických a čtenářských kroužků byla vedením pečlivě a soustavně plánována jako doplněk základního školení. Uvědomovací práce se tu měla rozvíjet v menších skupinách, jež umožňují větší iniciativní uplatnění každého jednotlivce. Výbor ŠS měl rozdělit členy do obou kroužků podle stupně jejich uvědomělosti. V čtenářském kroužku se mělo ideové uvědomování teprve získávat, v politických kroužcích již prohlubovat.

Politické kroužky se snažily plnit svůj úkol. Dostávaly též cennou podporu. „Usnesením sekretariátu ÚV KSC byl pro potřeby ČSM uloženo na všech okresních školách KSC čtrnáctidenní kurs pro vyškolení politických kroužků“ (7). Vedení Svazu i mimo to pečlivě činnost kroužků řídilo, vydávalo pro ni osnovy i brožury. Ale průběh činnosti také nebyl vždy dokonalý. Podobně jako u základního školení upadali vedoucí kroužku do formalismu tam, kde se omezovali jen na sdělování daných direktiv. To nebylo výjimkou. Jinak probíhala činnost v kroužcích, v nichž vedoucí přijímali direktivy jen jako podnět a dovedli je z vlastní iniciativy rozvádět. Někde shromažďovali výstřižky z novin nebo mapy a pomůcky, aby oživil probírané thema. Také se členové starali o doplněk thematu v krátkých referátech, souvisejících s látkou. Někde při tom rozvíjeli krátkou soutěž ve formě vzájemných zábavných dotazů. Starali se též o výklad aktualit a dávali tak pobídku i ke čtení novin. Politické školení se tak stávalo velmi účinným prostředkem výchovy a tedy i kázně.

Kroužky čtenářské se staly důležitou přípravou pro akci Fučíkova odznaku. Je známo, jak působivě podněcovala a strhovala naši mládež tato akce již ode dne svého vyhlášení (v říjnu 1949). Místo staré úpadkové a únikové literatury poskytuje díla, která jsou podle Fučíkova pojetí uměleckým nástrojem k přeměně světa a k uskutečnění vyššího socialistického řádu. Přibližují ethickou opravdovost a krásu tohoto řádu a vedou tak čtenáře k sebevýchově a sebevzdělávání v tom směru. Na brněnské dívčí škole sledovala učitelka podrobněji, jak se žákyňe zúčastňují akce a jaký vliv má tato účast na jejich povahu. Byl to vliv účinný, protože žáčky braly věc opravdově. Vyrůstaly v starém měšťáckém prostředí a měly již předem k určeným knihám vztah velmi nedůvěřivý. A přece byly knihami nakonec úplně zaujaty. Četba podstatně usměrňovala jejich myšlení a čtení. Cele je upoutala a získala důslednost, s jakou se podle knih vede zápas o socialismus, obdivem je naplňovalo rozvíjení velké víry v lepší a dokonalejší řád a uplatnění silné vůle v boji o něj. Povznášelo je přesvědčení knihami zdůrazňované, že je možné překonat vlastní nedokonalost i špatné stránky a dosáhnout zlepšení. Podobný účinek mají uvedené knihy všude tam, kde jsou probírány a prožívány s takovou opravdovostí. Vedení kroužku musí tu ovšem působit co nejpodnětněji. Potom prospívá práce v čtenářském kroužku i jinak. Vede účastníky k součinnosti a učí je číst a studovat plánovitě. Podněcuje je k tomu, aby se naučili diskutovat, projevat svůj názor, podněcuje je ke kritice a sebekritice i k umění přesvědčovat ostatní. (Var 50/508.) Opravdovostí při spolupráci se snadno dospívá k hlubšímu pojetí skladby, přičemž se od děje proniká k analýze vůdčích postav, k charakteristice jejich jednání i mrav-

niho úsilí. Tu se právě uskutečňuje výchovná moc díla a čtenáři v něm získávají hlubší mravní odůvodnění pro své životní úkoly.

Pravda, nedospěli ještě všude k takové iniciativní spolupráci. Také čtenářským kroužkům hrozí často nebezpečí formalismu. Mnozí žáci se do nich přihlašují bez vnitřního zájmu, jenom proto, že je to „v módě“ nebo že odtud očekávají výhody. Pak ulpívají ve své práci na povrchu, omezují se na „obsah“ přečteného díla a na určení pokrokových a reakčních tendencí v něm. Na jednom brněnském ústavě si vedoucí čtenářského kroužku práci ještě více zjednodušil. „Vyvolal“ jednoho člena, aby odříkal obsah knihy. Stalo se — a vedoucí potom celý svůj výklad soustředil na to, jaké otázky o knize mohou přijít při zkoušce, a domlouval se s čtenáři, jaké odpovědi budou nejpraktičtější a nejpěšnější. Nedostatek dobré vůle tu kazil celou věc. Častěji tak působí neznalost. Vedoucí kroužků jsou poučováni na zvláštním školení. Ale často očekávali od školení více a před opravdovým rozborům díla jsou potom na rozpacích. Také členové „zkušební komise“ se dostávali mnohdy do podobných nesnází. A tak se ozývá stále intenzivněji volání po vhodném návodu k rozborům uvedených knih.

Tato celá uvědomovací činnost jistě — i při přechodných nedostatcích — škole velmi prospěla. Svaz tu má mimořádnou zásluhu o to, že podnítil rostoucí politické uvědomování žactva (8) a tím ovšem také uvědomění mravní. Při osvětové politických výkladech se přesvědčivě ukazuje hospodářská, společenská, kulturní převaha nového řádu a tím i jeho mravní hodnota a cena. Jasně vynikne mravní výše, ke které povznáší celou společnost socialistický humanismus. Žákům je potom zřejmé, že obecné mravní snažení je pro ně nejvyšší hodnotou, svrchovaně závaznou, a že v soulase s ním musí každý z nich řešit i své osobní problémy. Jde o to, jak ukázat na možnosti takového řešení. V sovětské pedagogice se uznává, že na to nestačí výklady jen příležitostně, podávané při ostatní osvětové politické uvědomovací práci. Vyhrazují se pro ně, jak víme, zvláštní hodiny, t. zv. ethické besedy. Jak známo, požadoval je též Makarenko (1). Ukázalo se, že zvláštní ethické poučování vyhovuje zájmům dospívající mládeže. Jistě jsou pro mladého člověka svrchovaně důležité na př. snahy o opravdové přátelství a lásku. Je pro něj potom otázkou, jak tyto snahy hodnotit při veřejných úkolech, jak je začlenit do obecného mravního snažení. Nebo se u něho silně projevuje ctižádost; je třeba, aby si ujasnil, k jakým cílům má v novém zřízení směřovat, jaký je vůbec ideál dokonalého chlapce, dokonalé dívky na pozadí širšího společenského dění. Také mu bývá problémem, co počít s vlastními povahovými nedostatky, když má sloužit velkým cílům. V sovětských ethických besedách se provádí výchova vůle v těchto a podobných směrech s velkým zá-

jmem žactva a velmi úspěšně. Je možno, aby se k takové výchově došlo při naší široce založené a promyšlené osvětově politické práci? Tato práce je ovšem mocnou výchovnou silou, ale zdá se, že při své obecnosti a oficiálnosti není dost doplňována a vyvažována užším, osobnějším mravním poučením. Hrozí tak nebezpečí, že se stane pro žáky pouhou vnější povinností a nepříspěje k uskutečnění nové kázně podle ŠŘ tak, jak bylo zamýšleno.

Závěrem stručně přehledněme výchovnou činnost, kterou vyvíjely pod vlivem ŠŘ organizace ČSM na školách III. stupně. Školní řád se měl stát východiskem a centrem jejich výchovných snah. Veškerá výchovná práce měla být jeho uskutečňováním, všechna uvědomovací činnost jeho hlubším zdůvodňováním. Ukázalo se, že ČSM projevil na školách velké porozumění pro realizaci tohoto velkého úkolu.

Vedení Svazu vydalo pro uskutečňování pravidel ŠŘ i pro výchovu k jeho plnění dobré a promyšlené směrnice. Ukázalo tak cestu k výchovné činnosti a ŠS v tom dosáhly mnohde značných úspěchů. Tato jejich pomoc ve školní práci se také právem oceňuje (4c). Ale svůj velký úkol dosud cele nespĺnily. „Zápasíme tu s jednou naší nectností, kterou jsme zdědili po Rakousku: chybí nám houževnatost a důslednost“ (4c).

Tyto chyby se především projevily ve vedení Svazu. Jeho velkým a záslužným dílem bylo vydání příslušných směrnic pro uvedení ŠŘ i pro nutnou ideovou výchovu. Pravidelný styk se ŠS, stálá péče o uskutečnění směrnic v praxi i o průběh uvědomovací práce se však projevily mnohem slaběji. Vedoucí ŠS na školách potom rovněž bez dostatečné a stálé opory Svazu (a mnohde i učitelů) nedovedli někde dobře vzít výchovnou činnost do rukou nebo ve správné začatých snahách vytrvat.

Proto neuvedli vždy ŠŘ tak, jak bylo třeba. Nezdůraznili dosti jeho převratný a revoluční význam pro celý školní život i práci. Přehlíželi předpoklady, z nichž jednotlivé směrnice vycházejí, a vykládali potom tyto směrnice jen jako samozřejmá napomenutí.

I tam, kde dokázali uvedením ŠŘ rozvlnit hladinu života ve škole, nevytrvali často v začaté práci. Málo se starali o plnění pokynů ŠŘ v každodenní činnosti. Viděli jsme, že tu nestačilo věnovat ŠŘ nějaký ten „vzorný“ týden. Větší úspěch měly trvalejší cviky v uskutečňování jednotlivých směrnic. Má-li být taková výchovná práce účinná, vyžaduje pravidelného a soustavného hodnocení.

Pravidelná třídní shromáždění, na nichž se vždy přehlížela vykonaná činnost, vyhovovala této potřebě. Když byla správně vedena, stávala se opravdu velmi účinným výchovným prostředkem, neboť vytvářela kolektivní smýšlení a tak přispívala k růstu a vývoji žáků. Ale vedení takových prověrek vždy ještě, jak jsme viděli, správné nebylo. Pozornost se často

věnovala více konstatování pracovních i kázeňských nedostatků a málo výkladu jejich příčin. Málo se tak objasňovala mravní závaznost a působnost ŠŘ pro osobnost každého žáka.

K hlubšímu mravnímu hodnocení podle školního řádu bude třeba proniknout nejen při přímém zásahu do jednání žáků, nýbrž i při theoretické uvědomovací činnosti. Tato činnost byla promyšleně uložena jako velká, masová akce; ukázalo se, že měla proto velkou výchovnou moc. I nadále je její cena značná, obzvláště bude-li se též ve vedení Svazu dbát o její stálé dobré uskutečňování. Dobře se v ní zdůrazňuje obecné ethické snažení, je však při ní třeba také ukázat jednotlivé osobní charakterové vlastnosti dokonalého socialistického pracovníka a řídit osobní vystupování každého žáka podle tohoto ideálu. Jistě se v budoucnu prohloubí i tato stránka výchovy charakteru.

Nyní je důležité vytrvat na této cestě a jíti vpřed rychleji. Některé předpoklady pro takový pokrok byly vytvořeny. Zásada, že ŠS na ústavech vyžadují pro svou důležitost spolupráce všech učitelů, konečně pronikla obecně a funkce jediného učitelského důvěrníka byla zrušena. Organisačně se mají ŠS stát iniciativnějšími. Třídní výbory žáků nemají být jen závislými odbočkami výboru hlavního. Organizovaní členové Svazu ve třídě se mají uplatňovat jako aktivní dílčí skupina „velmi samostatně a směle“. Doporučují tak směrnice pro činnost ŠS, vydané vedením pro školní rok 1951—52. Zcela správně se tam též ukládá péče o dobrý prospěch žactva všem funkcionářům. Činnost studijní se ještě promyšleněji a naléhavěji činí hlavním úkolem. Snaha o jeho plnění má pronikat celým školským životem a netvořit snad jen jeho oddělený úsek. Zamítá se proto funkce zvláštního studijního referenta.

Pro osvětově politickou činnost byly ponechány staré formy učebního roku (oprávnění některých dílčích změn při tom, hlavně v organizaci čtenářských kroužků, ukáže teprve budoucí praxe). A tu měly být pokyny úplnější a více se poučovat z minulých chyb. Důležitost ŠŘ se v nich sice připomíná, ale místo, jaké mu v celém školním životě patří, se mu neurčuje. Středem výchovné práce se tato základní výchovná norma nečiní, neuvádějí se způsoby jejího plnění a uskutečňování. Kdežto rady a pokyny pro formy studijní práce jsou četné a podrobné, způsobům plnění ŠŘ, základu to každé, i učební práce se pozornost nevěnuje. V uvedených směrnicích není zmínky o příležitosti k pravidelnému posuzování a hodnocení činnosti ŠS, ačkoliv si skutečnost takovou cestu k zlepšení výchovné práce přímo vynucuje (pravidelné prověrky). Přirozené se potom neukazuje, jak mají posudky o činnosti být podnětem k hlubšímu, povahovému hodnocení žáků a přispívat k utváření jejich charakterových vlastností. V praxi se toto opomínutí ovšem projevilo. Začátek školního roku byl péce dobrou příležitostí, aby byl ŠŘ znovu

uveden a aby se znovu určilo a zajistilo jeho stálé a pravidelné osvojování.

Vedení ČSM na školách tuto příležitost promeškalo (tak jako ostatně vedení školské samo). Nápravu tu může zase zjednat důležitější a trvalejší styk všech učitelů a také vedoucích ČSM se ŠS. Budou-li si tito činitelé plně vědomi své odpovědnosti za stálou, podnětnou součinnost se studenty-svazáky, pak budou opět vytyčeny dobře promyšlené směrnice pro výchovnou práci, ale vedle toho na všech — ne pouze na mnohých — ústavech se dostanou k vedení ŠS pracovníci opravdoví, kteří nejen pokyny sdělují, ale též plně uskutečňují. Potom i budování socialistické školy půjde rychleji vpřed.

Citovaná literatura.

1. Bogračev, J. L.: Komunistická ethika v díle A. S. Makarenka. Státní nakladatelství učebnic, Praha 1950 (str. 27).
2. Gončarov, N. K.: Základy pedagogiky. Dědictví Komenského, Praha 1950 (str. 404).

3. Gottwald, K.: Naše mládež — toť květ, toť pýcha naší lidové demokratické republiky. (Projev z prvního sjezdu ČSM.) O práci ČSM na školách. Státní nakladatelství učebnic, Praha 1950.

4. Nejedlý, Z.:

- a) Dopis k novému školnímu řádu. Školství a osvěta, roč. 5.
- b) S radostí a odvahou do práce ve škole. (Projev k slavnostnímu zahájení školního roku.) O práci ČSM na školách, Státní nakladatelství učebnic, Praha 1950.
- c) Projev na VI. celostátní konferenci škol. pracovníků. Učitelské noviny, č. 24—25.

5. Pavlík, O.: O naléhavých úkolech ve školství po zasedání ÚV KSČ. Věstník MŠVU, roč. 7.

6. Práce mladých. Roč. 1950.

7. Učební plán a učební osnovy pro gymnasia. Praha, Státní nakladatelství učebnic 1949.

DĚJINY VÝCHOVY A PEDAGOGIKY

Pokrokové tradice české pedagogiky.

Dr. J. POPELOVÁ-OTÁHALOVÁ, rektorka Palackého university v Olomouci

Význam dějin české pedagogiky.

Ideologická konference brněnská nám jasně ukázala význam boje proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě a zároveň obrátila zřetel k mocnému zdroji čínorodého nadšení, k důležité hybné síle dějin — k socialistickému vlastenectví. Je nyní našim úkolem tvořivě uplatnit podněty ideologické konference v jednotlivých vědních disciplínách. V pedagogice nás zřetel k posilování socialistického vlastenectví vede k úseku, jež jsme v návalu aktuální práce neměli dosud čas ideologicky přehodnotit a postavit do služeb budování socialistické školy — k dějinám české pedagogiky. Potřebujeme znát dějiny české pedagogiky, protože potřebujeme znát naši minulost, potřebujeme odhalit pokrokové tradice naší výchovy i našeho školství.

Znalost naší národní minulosti zvyšuje naše národní sebevědomí, potlačuje pocit národní malosti a čelí ne-

důstojnému poklonování Západu. Dějiny české pedagogiky mohou zvláště dobře splnit tento úkol, neboť na tomto poli máme vsutku důvody k oprávněné hrdosti. Tyčí se v nich nejen obrovitá postava J. A. Komenského, učitele národů, ale je tu i neobyčejně záslužná drobná práce českého učitele, jeho žhavá touha po vzdělání, jeho poctivá vzdělávací a výchovná činnost uprostřed pracujících vrstev, jeho denní úporný boj o samou existenci národa, o uchování češství, je tu i tradice značného obecného vzdělání širokých mas. Ale znalost dějin posiluje nejen naši národní hrdost, nýbrž i naši politickou uvědomělost a bdělost, prohlubuje naše poznání zákonů společenského vývoje, odhaluje nám dějiny jako dějiny třídního boje, ukazuje nám ideologické zápasy jako odraz zápasu společenských tříd. Dějiny jsou prověrkou našeho pedagogického odkazu. Jestliže je zbavíme nepravdivého nánosů, objeví se nám jako dějiny úporných bojů o vzdě-